

Graecia docet - με αφορμή την επίσκεψη του Maurizio Lazzarato στην Αθήνα για την προφεστιβαλική εκδήλωση του 27ου Αντιρατσιστικού Φεστιβάλ της Αθήνας

It is not a question, it is not at all a question of stopping resistance. It is a question of dropping a "theoricism" satisfied with a strategic discourse that is powerless in the face of what is happening. And what has happened to us. Because if the mechanisms of power are constitutive, to the detriment of strategic relationships and the wars taking place there, there can only be phenomena of "resistance" against them. With the success we all know. Graecia docet.

- Απόσπασμα από το κείμενο *To Our Enemies*, eFlux, Issue #78, December 2016

Graecia docet (Η Ελλάδα διδάσκει). Με αυτή τη φράση ολοκληρώνουν οι Maurizio Lazzarato και Éric Allie το κείμενό τους *To Our Enemies* λίγους μήνες μετά την ήττα του ελληνικού δημοψηφίσματος και τη συνθηκολόγηση της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ. Οι συντάκτες του κείμενου επέλεξαν να παρουσιάσουν την ελληνική περίπτωση πέρα από τα όρια της εθνικής ή ευρωπαϊκής ιδιαιτερότητας και της τραγικής εξαίρεσης της αριστεράς. Ιδιαίτερα για τον Lazzarato, ο οποίος παρακολούθησε με ιδιαίτερο ενδιαφέρον τις εξελίξεις και τις αντιστάσεις μετά την κρίση του 2008 και την επίθεση λιτότητας και καταστροφής των κοινωνιών, η Ελλάδα αποτελούσε ένα μεγάλο πολιτικό εργαστήριο του 21ου αιώνα, όπου κατέρρευσαν οι αυταπάτες για μια δημοκρατική μεταρρύθμιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και όπου αποκαλύφθηκε ότι πίσω από τους μηχανισμούς της διακυβέρνησης εξακολουθούν να βρίσκονται σχέσεις δύναμης, καταναγκασμού και ταξικού πολέμου.

Για τον Lazzarato και το έργο του μετά το 2015, η Ελλάδα αποτελεί το τέλος ενός ιστορικού κύκλου αγώνων που ξεκινά από τη δεκαετία του 1990 και διατρέχει ολόκληρη την περίοδο της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Στη γενεαλογία που προτείνει, οι εξεγέρσεις και τα κινήματα των τελευταίων δεκαετιών συγκροτούν μια ακολουθία αντιστάσεων απέναντι στη νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση χωρίς, ωστόσο, να καταφέρνουν να μετατραπούν σε αυτόνομη πολιτική δύναμη. Από τη ζαπατιστική εξέγερση στο Τσιάπας και το κίνημα ενάντια στην παγκοσμιοποίηση του Σιάτλ, μέχρι τα ευρωπαϊκά κοινωνικά φόρουμ, τα κινήματα των πλατειών, το Occupy Wall Street και τις αραβικές

εξεγέρσεις, αναδύεται μια νέα πολιτική κουλτούρα που αμφισβητεί τον νεοφιλελευθερισμό αλλά αδυνατεί να επιλύσει το ζήτημα της εξουσίας.

Η ελληνική περίπτωση εμφανίζεται ως η κορύφωση αυτής της ιστορικής διαδρομής. Για πρώτη φορά, οι μορφές αντίστασης που αναπτύχθηκαν στις πλατείες, στα κινήματα κατά της λιτότητας και στις κοινωνικές κινητοποιήσεις επιχειρούν να μεταφραστούν σε κυβερνητικό σχέδιο. Η εκλογική νίκη του ΣΥΡΙΖΑ το 2015 αποτελεί για πολλούς το σημείο όπου η κοινωνική αντίσταση περνά στο επίπεδο της πολιτικής εξουσίας. Ακριβώς γι' αυτό η ελληνική ήττα αποκτά για τον Lazzarato τόσο μεγάλη σημασία καθώς εκεί, σύμφωνα με τον ίδιο, ηττήθηκε η στρατηγική υπόθεση που διαπερνούσε ένα μεγάλο μέρος των κινήματων μετά το 1994: η πεποίθηση ότι η παγκοσμιοποίηση, οι υπερεθνικοί θεσμοί και η χρηματοπιστωτική εξουσία μπορούσαν να αντιμετωπιστούν μέσω δημοκρατικών πιέσεων, διαπραγματεύσεων και εκλογικών μετασχηματισμών.

Έτσι, η Ελλάδα αποκτά παραδειγματικό χαρακτήρα στο έργο του Lazzarato ως η ολοκλήρωση ενός παγκόσμιου κύκλου αντιστάσεων που ξεκίνησε με την υπόσχεση ενός άλλου κόσμου και κατέληξε να συναντήσει τα όρια μιας πολιτικής χωρίς στρατηγική, μιας αντίστασης χωρίς δύναμη και μιας κριτικής χωρίς δυνατότητα επιβολής. Από αυτή την άποψη, το «Graecia docet» αποτελεί συμπέρασμα για ολόκληρη την ιστορική εμπειρία των κινήματων της παγκοσμιοποίησης, των πλατειών και της μετα-2008 Αριστεράς.

Τι διδάσκει λοιπόν η Ελλάδα; Για τον Lazzarato, η ελληνική εμπειρία φωτίζει δύο ευρύτερα προβλήματα που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη εποχή. Από τη μία, τα αδιέξοδα της δυτικής κριτικής σκέψης. Από την άλλη, την ιστορική μετάβαση σε μια περίοδο όπου ο πόλεμος επιστρέφει στο προσκήνιο ως κεντρικός μηχανισμός αναδιοργάνωσης του καπιταλισμού.

Στο πρόσφατο κείμενό του τα Αδιέξοδα της Δυτικής Σκέψης, ο Lazzarato υποστηρίζει ότι για δεκατίες μεγάλο μέρος της κριτικής θεωρίας εγκατέλειψε έννοιες όπως ο ιμπεριαλισμός, ο πόλεμος, η στρατηγική και η επανάσταση. Η προσοχή μετατοπίστηκε προς τη διακυβέρνηση, τη βιοπολιτική, την επικοινωνία, τις υποκειμενικότητες και τις μικροφυσικές της εξουσίας. Αυτές οι προσεγγίσεις συνέβαλαν στην κατανόηση σημαντικών πλευρών του σύγχρονου καπιταλισμού, αλλά έχασαν από το οπτικό τους πεδίο τη σύγκρουση μεταξύ οργανωμένων δυνάμεων.

Η Ελλάδα αποτέλεσε ακριβώς τη στιγμή όπου αυτό το θεωρητικό έλλειμμα έγινε ορατό. Το καλοκαίρι του 2015, απέναντι σε μια δημοκρατική απόφαση εκατομμυρίων ανθρώπων, οι ευρωπαϊκοί θεσμοί δεν απάντησαν με διαβούλευση ή αναζήτηση συναίνεσης. Απάντησαν με οικονομικό στραγγαλισμό, εκβιασμό και επιβολή ισχύος. Για τον Lazzarato, η κρίση απέδειξε ότι οι μηχανισμοί εξουσίας δεν λειτουργούν πρωτίστως ως δίκτυα διακυβέρνησης αλλά ως στρατηγικοί μηχανισμοί επιβολής και η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποδείχθηκε πως δεν είναι μια μετα-εθνική δημοκρατική κατασκευή αλλά ένας χώρος άνισων σχέσεων δύναμης. Από αυτή τη σκοπιά, η Ελλάδα διδάσκει ότι η εξουσία δεν ασκείται μόνο μέσω της παραγωγής συναίνεσης αλλά και μέσω της δυνατότητας επιβολής της ήττας.

Η σημασία αυτού του επιχειρήματος δεν περιορίζεται στην ευρωπαϊκή εμπειρία. Οι αμερικανικές επεμβάσεις στη Μέση Ανατολή, η καταστροφή του Ιράκ, η διάλυση της Λιβύης, οι πολυετείς στρατιωτικές επιχειρήσεις στο Αφγανιστάν και η επανεμφάνιση ανοιχτών ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών υπενθυμίζουν ότι η βία παραμένει ένας από τους βασικούς μηχανισμούς αναπαραγωγής του παγκόσμιου καπιταλισμού. Εδώ βρίσκεται το πρώτο όριο που εντοπίζει ο Lazzarato. Η κριτική θεωρία κατανόησε με σχετική επιτυχία τις νέες μορφές εξουσίας, αλλά έχασε την ικανότητα να συλλάβει τη στρατηγική ενότητα κράτους, κεφαλαίου και πολέμου.

Το δεύτερο όριο αφορά τις ίδιες τις εμπειρίες αντίστασης που αναπτύχθηκαν κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες. Ο Lazzarato αναγνωρίζει ότι τα κινήματα αυτά υπήρξαν εξαιρετικά δημιουργικά. Εισήγαγαν νέες μορφές δημοκρατίας, νέες πρακτικές αυτοοργάνωσης και νέες πολιτικές γλώσσες. Ταυτόχρονα όμως κληρονόμησαν, συχνά ασυνείδητα, την ίδια θεωρητική μετατόπιση που χαρακτήριζε τη δυτική κριτική σκέψη.

Αυτή η διαπίστωση οδηγεί στο δεύτερο ερώτημα που απασχολεί τον Lazzarato: γιατί πόλεμος

Στο ομώνυμο κείμενό του [Why War](#) (Lazzarato, 2024), ο Lazzarato υποστηρίζει ότι η εποχή μας χαρακτηρίζεται από μια παράδοξη αντιστροφή. Κατά τον εικοστό αιώνα, οι μεγάλες κρίσεις του καπιταλισμού συνδέθηκαν συχνά με επαναστατικές διαδικασίες και με την εμφάνιση ανταγωνιστικών πολιτικών σχεδίων. Σήμερα, η κρίση του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού δεν παράγει κυρίως επαναστάσεις αλλά κυρίως πολέμους, στρατιωτικοποίηση και γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς.

Όμως, η κεντρική θεωρητική συνεισφορά του Lazzarato δεν είναι απλώς η επαναφορά του πολέμου στην πολιτική θεωρία. Είναι η προσπάθεια να ξανασκεφτεί τον ίδιο τον καπιταλισμό ως ενότητα οικονομικής συσσώρευσης και εξωοικονομικού καταναγκασμού. Ενάντια στις αφηγήσεις που αντιμετώπισαν τη βία ως κατάλοιπο ενός προνεωτερικού παρελθόντος, προσπαθεί να επαναφέρει τη μαρξιστική έννοια της πρωταρχικής συσσώρευσης ως μόνιμη διαδικασία. Η λεηλασία, η απαλλοτρίωση, η αποικιακή βία, ο πόλεμος και η καταστροφή δεν αποτελούν εξαιρέσεις ή παραστιγμές του καπιταλισμού. Αποτελούν διαρκείς μηχανισμούς της αναπαραγωγής του, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης.

Έτσι, η κρίση δεν δρα ποτέ αυτόματα υπέρ των υποτελών τάξεων. Η μαρξιστική παράδοση γνώριζε πάντοτε ότι οι οικονομικές αντιφάσεις αποτελούν μόνο μία διάσταση της ιστορικής διαδικασίας. Το αποτέλεσμα εξαρτάται από την πολιτική και στρατηγική συγκρότηση των κοινωνικών δυνάμεων που συγκρούονται μέσα σε αυτές τις αντιφάσεις.

Στη σημερινή συγκυρία, υποστηρίζει ο Lazzarato, οι κυρίαρχες τάξεις διατήρησαν τους μηχανισμούς μέσω των οποίων οργανώνουν την εξουσία τους σε διεθνές επίπεδο. Τα κράτη, οι χρηματοπιστωτικοί θεσμοί, οι στρατιωτικοί μηχανισμοί και οι υπερεθνικές δομές εξακολουθούν να λειτουργούν ως όργανα συντονισμού και επιβολής της καπιταλιστικής κυριαρχίας. Αντίθετα, οι δυνάμεις που αμφισβήτησαν τη νεοφιλελεύθερη τάξη πραγμάτων παρέμειναν σε μεγάλο βαθμό εγκλωβισμένες στο επίπεδο της κοινωνικής διαμαρτυρίας ή της ηθικής κριτικής. Γι' αυτό η κρίση της παγκοσμιοποίησης

δεν οδήγησε σε μια νέα επαναστατική εποχή αλλά σε μια νέα εποχή πολέμων. Η Ουκρανία, η Γάζα, η στρατιωτικοποίηση της Ευρώπης, οι ανταγωνισμοί Ηνωμένων Πολιτειών και Κίνας, η αναδιάταξη των διεθνών συμμαχιών αποτελούν μορφές μέσα από τις οποίες οι κυρίαρχες τάξεις επιχειρούν να διαχειριστούν και να αναδιοργανώσουν αυτή την κρίση.

Το ουσιαστικό συμπέρασμα του Lazzarato είναι ότι η εποχή μας θέτει ξανά στο προσκήνιο προβλήματα που η μεταψυχροπολεμική περίοδος θεωρούσε ξεπερασμένα. Έννοιες όπως το κράτος, ο ιμπεριαλισμός, ο πόλεμος, η επανάσταση και η στρατηγική οφείλουν να επιστρέψουν επειδή οι ίδιες οι αντιφάσεις του καπιταλισμού επαναφέρουν το έδαφος πάνω στο οποίο αυτές οι κατηγορίες συγκροτήθηκαν ιστορικά.

Το Graecia docet αποκτά έτσι μια ευρύτερη σημασία: δείχνει τα όρια μιας κριτικής που εγκατέλειψε τον πόλεμο και τον ιμπεριαλισμό, τα όρια κινημάτων που αντιμετώπισαν την εξουσία ως πρόβλημα διακυβέρνησης και όχι ως πρόβλημα δύναμης, και τα όρια μιας στρατηγικής που πίστεψε ότι η κρίση του καπιταλισμού αρκεί από μόνη της για να ανοίξει τον δρόμο προς τη χειραφέτηση.

Αντίθετα, η κρίση αποκαλύπτει ξανά αυτό που γνώριζε ήδη η κλασική μαρξιστική παράδοση. Καμία ιστορική κατάρρευση δεν παράγει αυτόματα επαναστατικά αποτελέσματα. Ανάμεσα στην κρίση και τη χειραφέτηση παρεμβάλλεται πάντοτε το πρόβλημα της πολιτικής οργάνωσης, της στρατηγικής και της συγκρότησης συλλογικής δύναμης.

Σημείωση

- M.Lazzarato, "Why war", Oct.17, 2024, διαθέσιμο [εδώ](#)

Με αφορμή την εκδήλωση

«Γιατί πόλεμος και όχι επανάσταση;»: Μια συζήτηση με τον Maurizio Lazzarato, Εκδόσεις ποτλατς | Αντιρατστικό Φεστιβάλ

□Παρασκευή 12 Ιουνίου

Ομιλητής : Maurizio Lazzarato

Συντονισμός συζήτησης : Κίμων Σχοινάς

Ώρα έναρξης : 19:30

Κηπάκι της Τσαμαδού

Τσαμαδού 15, Εξάρχεια

Θα υπάρξει διερμηνεία στα ελληνικά.

